

UDK:635.656:631.378:631.51

**SUG‘ORILADIGAN YERLARDA XO‘RAKI KO‘K NO‘XATNING O‘SUV
DAVRI DAVOMIYLIGINI IRSIYLANISH DARAJASINI ANIQLASH.***G‘.S.G‘aybullayev - q.x.f.d., dosent**B.A.Abdixalikova - q.x.f.d., dosent v.b.**M.I. Xazratqulov - mustaqil izlanuvchi**e-mail: barchinoy.abdikhlikova@mail.ru**ORCID: 0009-0005-2541-4781**Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti*

Annotasiya: Ushbu maqolada o‘tkazilgan tadqiqot natijasida sug‘oriladigan yerlarda ekish uchun mo‘ljallangan, ko‘k no‘xat (*P. sativum*) ni liniya va nav namunalarini o‘zaro chatishtirish natijasida olingan F1 duragaylarni o‘suv davri davomiyligiga ko‘ra irsiylanish darajasi baholandi.

Kalit so‘zlar: Don, dukkak, duragay, avlod, mahsuldorlik, nav, namuna, liniya, tadqiqot, chidamlilik, boshlang‘ich material.

Аннотация: В результате исследований, проведенных в данной статье, установлена наследственность гибридов F1, полученных путем скрещивания линий гороха голубого (*P. sativum*) и сортов, предназначенных для посадки на орошаемых землях, по продолжительности вегетационного периода. оценено.

Ключевые слова: Зерно, бобовые, гибрид, потомство, урожайность, сорт, образец, линия, исследование, устойчивость, исходный материал

Annotation: As a result of the research conducted in this article, the heredity of F1 hybrids obtained by crossing lines of blue peas (*P. sativum*) and varieties intended for planting on irrigated lands was established, according to the duration of the growing season. appreciated.

Keywords: Grain, legumes, hybrid, progeny, productivity, variety, sample, line, research, stability, source material

Kirish. Seleksiyon navlar yaratishda bir o'simlikda bir nechta ustunlikka ega belgiarni mujassamlashtirish maqsadida duragaylash usulidan foydalaniladi. Bunda ikkita o'simlikdagi ustun belgi va xususiyat chatishtirish natijasida duragay avlodga o'tkazilishiga asoslanadi. Duragaylash seleksiyada eng qudratli usul hisoblanadi.

Tajriba natijalariga ko'ra don sifati hamda hosildorligi yuqori kasalliklarga va zararkunandalarga chidamli, to'kilib ketishga chidamli, yotib qolishga bardoshli bo'lgan ko'k no'xat liniya va nav namunalaridan tanlab olingan ota-ona formalarida duragaylash ishlari olib borildi.

Tadqiqot uslublari. Duragaylarning o'suv davri irsiylanishida tanlab olingan ota-ona juftlarining domenantlik darajasi P.Petr, K.Frey (1966) formulasi bilan aniqlandi.

$$H_p = (F_1 - MP) / (HP - MP)$$

H_p -irsiylanish ko'rsatkichi;

F_1 -duragay o'simliklarning o'rtacha ko'rsatkichi;

$MP_{o'rt}$ – ikki ota-ona juftining o'rtacha arifmetik ko'rsatkichi ;

HP_{yaxshi} – eng Yaxshi ota yoki ona juftining o'rtacha arifmetik ko'rsatkichi ;

$H_p < 0$ bo'lsa, salbiy dominantlik;

$H_p = 0$ bo'lsa, dominantlik ko'zatlilmaydi;

$H_p > -1$ bo'lsa, qisman dominantlik;

$H_p > 1$ bo'lsa, yuqori dominantlik.

Olingan natijalar. Ko'k no'xat o'simligida duragaylash avvalo bichish uchun g'unchalari ochilmagan yaxshi rivojlangan yaxshi o'simliklar ajratib olindi. Ona sifatida olingan ko'k no'xat nav namunalarini bichish ishlari hamda duragaylash ishlari 4 maydan 12 maygacha o'tkazildi. Bunda g'uchalarning gul yelkani (парус) va qanotlari chetga tortib quyilib, pinset bilan sekinlik bilan ehtiyot bo'lgan holda changdonlar yulib olindi. Changdonlar yulib olingandan so'ng urug'chi qayiqcha, qanotlari va yelkani bilan qoplab yopib qo'yildi. Bichilgan ona o'simliklarni changlatish ishlari gulning yetilishiga ko'ra amalga oshirilib borildi. Duragaylashda har bir ona o'simlikning yaxshi shakllangan gullari saqlab qolinib, rivojlanishi sust kechadigan gullari olib tashlandi. Ota o'simligining changlari bilan pinset va maxsus chutkacha yordamida 2 kundan keyin changlar yuqtirildi.

Bichilgan va changlatilgan gular pergament qog'ozdan tayyorlangan maxsus izolyatsiya xaltachsi hamda paxta bilan izolyatsiya qilindi. Duragaylash ishlari olib borilgan gul to'plamida duragaylangan bittadan gul qoldirildi. Qolgan gular yulib tashlandi. Bu duragay kombinatsiyasida shakillangan duragay urug'lar alohida raqamlangan holda maxsus xaltachalarga olindi.

1-Jadval**Sug'oriladigan yerlarda xo'raki ko'k no'xatning hosil elementlarining shallanishi (Jomboy 2021yil)**

№	Duragaylar nomi	Chatishtirilgan gullar soni, dona	Hosil bo'lgan donlar soni
1	♀Osiyo-2001 x ♂Usatiy86	3	14
2	♀Jasur-98 x ♂Usatiy	3	18
3	♀Aksayskiy-usatiy x ♂Jasur-98	3	9
4	♀KP-18-2014/01 x ♂Yunior	3	7
5	♀Usatiy-1 x ♂moroz	3	19
6	♀KP-18-2014/01 x ♂Usatiy	3	8
7	♀Knnv15 x ♂Uzbekiston 2011	3	4

8	♀Sputnik x ♂surpriz	3	22
9	♀Usatiy x ♂Osiyo-2001	3	43
10	♀Faeton x ♂moroz	3	5
11	♀Surpriz x ♂KP-18-2014/01	3	6
12	♀Moroz x ♂Jasur-98	3	19
13	♀Osiyo-2001 x ♂Uzbekiston-2001	3	6
14	♀Uzbekiston 2011 x ♂Knnv15	3	6
15	♀Vostok 55 x ♂Vostok-84	3	10
16	♀Vostok-84 x ♂KP-18-2014/01	3	7
17	♀Proval 1234 x ♂Knnv15	3	17
18	♀Moroz x ♂Osiyo 2001	3	9
19	♀Usatiy x ♂Yunior	3	9
20	♀Jasur-98 x ♂Osiyo 2001	3	18
	Jami	60	256

Chatishtirib olingan duragay avlodlarlar ekilib, o'rganildi, baholandi va ularning eng yaxshli eleta o'simliklaridan F2 tanlab olindi. Duragay pitomnikda barcha birinchi va keying avlod duragaylari ekildi. Paykalchalarning maydoni 0.5 m² bo'ldi. Ekishda qaytariqlar quyilmadi. Har bir duragay ota-ona jufti bilan taqqoslandi.

Birinchi bo'gin (F₁) duragaylari ko'chatzoriga ko'k no'xatning 20 ta duragay komnbenatsiyalari ota-ona shakllari bilan yonma-yon ekilib, barcha belgilari bo'yicha taqqoslab o'rganildi va baholandi. (2-Jadval) Duragaylarda keskin holda o'zgarishlar sodir bo'lmadi.

2-Jadval

Ko'k no'xat F₁ bo'g'in duragaylarining o'suv davri davomiyligi.

(Jomboy 2022 yil.)

№	Chatishtirish kombinatsiyalari	O'suv davri, kun			
		♀	F ₁	♂	Farqi

					♀	♂	Irsiylanish ko'rsatkichi (Hp)
1	♀ Osiyo-2001 x ♂ Usatiy86	66	66	64	0	-2	1
2	♀ Jasur-98 x ♂ Usatiy	63	64	62	-1	-0,2	3
3	♀ Aksayskiy-usatiy x ♂ Jasur-98	64	63	63	1	0	-1
4	♀ KP-18-2014/01 x ♂ Yuniyor	59	62	65	-3	3	0
5	♀ Usatiy-1 x ♂ Moroz	63	60	59	3	-1	-0,5
6	♀ KP-18-2014/01 x ♂ Usatiy	59	61	63	-2	2	0
7	♀ Knnv15 x ♂ Uzbekiston 2011	66	68	69	-2	1	0,33
8	♀ Sputnik x ♂ Surpriz	62	62	64	0	2	-1
9	♀ Usatiy x ♂ Osiyo-2001	62	65	66	-3	1	0,5
10	♀ Faeton x ♂ Moroz	67	62	59	5	-3	-0,25
11	♀ Surpriz x ♂ KP-18-2014/01	64	62	59	5	-3	0,2
12	♀ Moroz x ♂ Jasur-98	59	61	63	-2	2	0
13	♀ Osiyo-2001 x ♂ Uzbekiston-2001	66	68	69	-2	1	033
14	♀ Uzbekiston 2011 x ♂ Knnv15	69	69	66	0	-3	1
15	♀ Vostok 55 x ♂ Vostok-84	62	63	63	-1	0	1
16	♀ Vostok-84 x ♂ KP-18-2014/01	62	61	59	1	-2	0,33
17	♀ Proval 1234 x ♂ Knnv15	70	67	66	3	-1	-0,5
18	♀ Moroz x ♂ Osiyo 2001	59	62	66	-3	4	-0,14
19	♀ Usatiy x ♂ Yuniyor	63	64	65	-1	1	0
20	♀ Jasur-98 x ♂ Osiyo 2001	63	65	66	-2	1	0.33

♀ Osiyo-2001 x ♂ Usatiy86, ♀ Osiyo-2001 x ♂ Uzbekiston-2001, ♀ Uzbekiston 2011 x ♂ Knnv15 duragay nav namunalari ota-ona formalariga nisbatan kech pishar bo'lganligi kuzatildi.

Xulosa: Duragaylarni o'rganish natijasida ota-ona formalarining biri ertapishar, ikkinchisi o'rtapishar bo'lganda birinchi bo'g'inda hosil bo'lgan duragaylar kechpishar navlarga tortganligi ya'ni kechpisharlik xususiyati dominantlik qilgani kuzatildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.D.T. Abdulkarimov "Donli ekinlar seleksiyasi va urug'chiligi" – T., 2009
- 2.D.T. Abdulkarimov "Dala ekinlar seleksiyasi va urug'chiligi" – Sam. 2012
- 3.Доспехов Б.А. "Методика полевого опыта" Агропромиздат. (1985),
- 4.Dala tajribalarini o'tkazish uslublari. – Toshkent. O'ZPITI, 2007
5. D.A. Musayev. Genetika va seleksiya asoslari [Fundamentals of genetics and selection]. Fan va texnologiya. T.: 2011 yil.
6. Musayev D.A., Turabekov Sh. va boshqalar. Genetika va seleksiya asoslari [Fundamentals of genetics and selection]. Voris-Nashriyot. T.: 2012 yil.